

Н.Б. Ағалиева

Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, Қазақстан Республикасы
e-mail: agalieva69@mail.ru

А.С. Чужаева

Ш. Шөкин атындағы ЖОБ гимназия-мектебі,
Павлодар, Қазақстан Республикасы
<https://orcid.org/0000-0002-6465-9563>
e-mail: a.chuzhaeva@mail.ru

ДУЛАТ ИСАБЕКОВТИҢ ҚАЛАМҒЕРЛІК ШЕБЕРЛІГІ

Аңдатпа. Бұл мақалада авторлар ақынның шығармашылығына тоқталып, біраз туындыларын талдауға, туындыларындағы замандас бейнесін аша түсуге, шығармаларда кездесетін детальдар негізінде образдардың сомдалуына баса назар аударылды. Уақыт өте келе әдебиетімізде кейіпкер бейнесін суреттеу заман талабына сай кең қанат жайып, жазушы шығармасының негізгі тақырыбына айналды. Жазушы шығармаларының, әсіресе, оның әңгіме жанрындағы жазылған туындылары өзі өмір сүріп отырған қоғамның ащы шындығын шынайы көрсете алғандығымен құнды. Бұл негізде бірқатар шығармалары мысал ретінде алынды. Себебі қай кезде де әдебиеттің өзегі – адам, оның ішкі әлемі. Кейіпкердің жан күйзелістері, толғаныстары, ойлауы, жазушы идеясын іке асыратын тілдік шеберлігін айқындай түсетін тұстарын да байқауға болады.

Автор бейнесі – ол шығарманың тілінен оның баяндау құрылымынан көрінеді. Сондықтан шығарманың тілін, баяндау, құрылымын талдау арқылы автор бейнесінің сан алуан қырлары, оның қалыптасу, даму эволюциясын айқындай түседі.

Түйінді сөздер: образ, автор бейнесі, кейіпкер, пейзаж

Кіріспе

Қазақ прозасының дамуына өз үлесін қосқан қаламгер қатарында ерекше орны бар жазушылардың бірі – Дулат Исабеков. Шығармаларында көркем бейненің жасалу жолдарын, ұлттық характердің сомдалуын, кейіпкердің ішкі-жан сезімінің берілуін, жазушының өзіндік жазу стилінің ерекшелігін көруге болады. Дулат Исабеков – қарапайым ауыл адамдарының бар болмысын аса сезімталдықпен орынды аша білген – психолог жазушы. Жазушының талантты қаламгерге тән жазу мәнері, өмірдің қатпар-қатпар қалтарысынан зерттеуші ретіндегі қарым-қабілеті, қарапайым адамдар көкірегіндегі құпия қазыналарды ашуға ұмтылған суреткерлік оның барлық шығармаларынан да айқын аңғарылады. Қай жазушы болса да өз заманының шындығынан алыстап кете алмайды. Міне, жазушы шеберлігі де осында.

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу барысында Қ. Ергөбековтің «Баянғұмыр», А. Таңжарықованың «Д. Исабеков прозасының көркемдік әлемі», Д. Исабековтің «Екі томдық таңдамалы шығармалар жинағы» және тағы басқа ғалым, жазушылардың ой-

тұжырымдары басшылыққа алынып, пайдаланылды. Суреткер шеберлігіне, оның өмір шындығын толыққанды көркем бейнелермен жеткізу бағытындағы ерекшеліктеріне басты назар аударылды. Жазушы шығармаларының жанрлық ерекшелігі, сюжеттік-композициялық құрылымы, стилі, көркем уақыт пен кеңістік және тағы басқа да мәселелер М. Хамзин, Т. Есембеков, М. Қанафина, А. Таңжарықова, Ж. Мауытова және т.б еңбектерінде жан-жақты талданды.

Нәтижелер мен талқылау

Қазақ әдебиетінде қазіргі өмір шындығына арналып жазылған шығармалар ауқымы кең. Олар дәуіріміздің маңызды мәселелерін көтерген, қызықты кейіпкер, жаңа адам бейнесін жасаған. Әрбір заманның шындығы шежіре боларлықтай оқиғалардан тұрады. Заманның шындығын, өзі өмір сүрген дәуірдің болмысын көрсету үшін әр жазушы әр түрлі жол табады.

Қаламгер шығармаларына заман көрінісі, ауыл адамдарының бейнесі арқау бола білді. Дулат Исабеков әдебиет әлемінде ең алдымен әңгімелерімен танымал болды. Алғашқы әңгімелері өмір жайлы, көңілдің бір сәттік сезімі бейнеленеді. «Қарлығаш», «Бітпейді-ау арман», «Тыныштық күзетшісі», «Ақырмаштан Наурызға дейін» әңгімелерін атап өтуге болады. «Қара шаңырақ», «Тіршілік», «Қарғын» жинақтарына енген әңгімелеріне талдау жасай отырып, жазушының шағын жанрда қалай өскенін барлауға болады (Ергөбеков, 1991, с. 200)

Дулат Исабеков повестеріндегі кейіпкерлер бейнелері, образдары, мінез-құлықтарының суреттелуі кейіпкерлердің тілі монолог және диалог түрінде кездеседі. Тек өз заманының ғана емес әр замандағы адам бойындағы ізгілік пен зұлымдық концепциялары сөз болатын философиялық шығарма – «Сүйекші». «Желтоқсанның ызғарлы күндері де басталды міне» (Исабеков, 1993, с. 227). «Сүйекшінің» алғашқы сөйлемі. Повесте теңсіздік пен кісілік қатар қойылып, кейіпкерлер психологиясы арқылы автор бүгінгі өмірдің шытырман да түйткілді түйіндерін шешеді.

Сонымен қатар автор шығармаларынан пейзаж бейнесін көруге болады. Пейзаж – шығармада табиғат көрінісінің бейеленуі. «Гауһар тастағы» жұлдыздар жайнап тұр екен. Ай қып-қызыл боп сонау Қаратаудың ар жағынан енді көтеріліп келе жатыр. Оты сөнген ошақ басында Байқаншық жатыр. Әріде, қарауытқан төбенің бергі етегінен Сырттанның әу-әу үргені естіледі. Ойпандағы қамаулы қойлар мамыражай күйсеп жатыр. Қораны бұзып шығу түгілі айдасаң да қозғалар түрі жоқ» (Исабеков, 1993, с. 169) – деген суретте Дулат Исабеков ықшам, қысқа сөйлемдерді шебер қиыстыра келіп, сол мезеттегі тыныштықты, кейіпкерлер мінезіндегі салмақтылық, сабырлылықты шебер жеткізеді.

«Қаратау алқабының ақпандатқан қысы да келіп жетті. Таңертең далаға шықсам, бар маңай аппақ көрпе жамылыпты. Қыс. Ақша қар! Төңіректегі құлқайырлар мен қурайлар сидиып-сидиып үнсіз тұр. Аспан әлі бұлыңғыр. Есік алдында қар көміп қалған ер-тоқым, алаша дегендерді қағып-сілкіп Ыбыш жүр. Осы кезде түпкі бөлмешелерінен шығып келе жатқан Салтанатқа қарап:

– Салтанат! Қар! – деп айқайлап жібердім.

– Қар?! Қане? – ол жүгіріп келіп сыртқа көз тастады. Қарды көрген бетте есік алдында тұрған мені итеріп тастап, үйде киіп жүрген кебісімен далаға жүгіре шықты. – қандай тамаша, қандай ғажап» (Исабеков, 1993, с. 191).

Жазушы өз заманының қаһармандарын жазды. А.Мантаева былай дейді: «Дулат Исабеков шығармаларының құндылығы неде? Меніңше адамның жаны, адам жанының күй қозғалысы мен диалектикасы мәңгілік екенін көрсете білгендегінде» (Бердібай, 1973, с. 3)

Жазушы повестерінде монолог пен диалог, пейзажды жиі қолданады. Кейде повесть жанрын образ жасау тәсілдері арқылы аңғарамыз. Мысалы, «Гауһар тастағы» Қайыркен мен Салтанаттың диалогы повестің лирикалық-психологиялық екенін көрсетеді. Сонымен қатар шығарманың идеялық-көркемдік мазмұнын анықтауда ерекше рөл атқарады.

Қорытынды

Осы мақала арқылы біз автор бейнесінің прозалық шығармалардағы мәні ерекше екенін көрдік. Кейіпкерлерді сөйлетіп, оларға әртүрлі оқиғаларға қатыстырып отыратын автор сөзінен оқырман санасында автордың өз бейнесі туралы түсінік қалыптасады. Дулат Исабеков шығармалары – өмірдің өзінен алынып, құнарлы да карапайым тілмен жете білген шыншыл туындылар.

Ізденуші ғалым Алуа Таңжарықова «Дулат Исабеков шығармаларындағы ұлттық таным» атты еңбегінде Дулаттың шығармашылығына мындай баға береді: «Жақсы сомдалған кейіпкер бейнесі, қапысыз тартылған оқиғалар желісі, ең бастысы қоғамның әлеуметтік тіршілік-тынысын дөп басып айту сияқты сипаттар Д.Исабеков шығармаларына тән. Қаламгер өз оқырманының жан дүниесіне ене отырып, адам тағдыры, жұтаңдаған ұлт бейнесін аяусыз ащы мысқылмен қамшылап көрсетеді. Жазушының тағы бір ерекшелігі оның қай кейіпкерінің ісіне ішіңіз қынжылса да, жек көріп кетпейсіз. Өйткені Кеңес үкіметі тұсындағы өзіне танылған жаңалықтар жетегіне жетіп, өзінің кім екенін ұмытуға айналған аңғал да аңқау қазақтың тіршілігіне реніштен гөрі жан ашу, жүрек ауыру сезімі басым...»

Қорыта келе, жазушы қаламының қыралығында, сергектігіне көз жеткіземіз: көзіміз көрсе де көңіліміз көрмеген жайлар көркемдік тұрғыдан игеріліп, тиісті шешімін тапқанда барып, жазушы шеберлігі туралы ойға берілетініміз рас қой. Дулат Исабеков шығармаларына да сондай қасиет тән.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- Бердібай Р. Дәстүр тағылымы. Зерттеулер, мақалалар. – Алматы: Жазушы, 1973.
Ергөбеков Қ. Баянғұмыр. (сын мақалалар). – Алматы: Жазушы, 1991.
Исабеков Д. Екі томдық таңдамалы шығармалар. – Алматы: Жазушы. Т.1. Повестер. – 1993.
Таңжарықова А. Д.Исабеков прозасының көркемдік әлемі. – Алматы: 2008,

References

- Berdybay R. Traditiones. Research, articulis [The lesson of tradition. Research, articles]. – Almaty: writer, 1973. – 31 p.
Yergobekov K. Bayangumyr. (discrimine articulis) [Bayangumyr (critical articles)]. – Almaty: writer, 1991. – 232 p.
Isabekov D. Delectus operatur in duo volumina [Selected works in two volumes]. – Almaty: Writer. Vol. 1. Novellas. 1993. – 544 p.
Tanzharykova A. D. Artis mundo prosa per D. Isabekova [Artistic world of Isabekov's prose]. – Almaty: writer, 2008. – 129 p.
«No,» I Said. Theoria litteris [Theory of literature]. – Almaty: Shkolnaya STR., 1969. – 243 p.

Н.Б. Агалиева¹, А.С. Чужаева²
Авторское мастерство Дулата Исабекова

¹ Павлодарский педагогический университет,
Павлодар, Республика Казахстан

² Общеобразовательная школа-гимназия им. Ш. Чокина.
Павлодар, Республика Казахстан

Аннотация. В данной статье авторы остановились на творчестве поэта, уделили большое внимание анализу его произведений, раскрытию образа современника в произведениях, воплощению образов на основе деталей, встречающихся в произведениях. С течением времени в нашей литературе описание образа героя стало основной темой творчества писателя. Произведения писателя, особенно его произведения в жанре повествования, ценны тем, что им удалось правдиво показать горькую реальность общества, в котором он живет. На этом основании в качестве примера взят ряд произведений. Потому что всегда стержнем литературы является человек, его внутренний мир. Можно заметить, что у героя есть душевные переживания, переживания, мышление, языковое мастерство, которое воплощает в себе идею писателя.

Образ автора-он проявляется из языка произведения в его повествовательной структуре. Поэтому, анализируя язык, повествование, структуру произведения, раскрывается многообразие граней образа автора, его становление, развитие.

Ключевые слова: образ, образ автора, герой, пейзаж.

N.B. Agalieva¹, A.S. Chuzhaeva²
Dulat Isabekov's writing skills

¹ Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar,
The Republic of Kazakhstan

² General education school-gymnasium named after. Sh. Chokina,
Pavlodar, Republic of Kazakhstan

Abstract. In this article, the authors focused on the poet's work, paid great attention to the analysis of his works, the disclosure of the image of a contemporary in the works, the embodiment of images based on the details found in the works. Over time, in our literature, the description of the image of the hero has become the main theme of the writer's work. The works of the writer, especially his works in the genre of narrative, are valuable because they managed to truthfully show the bitter reality of the society in which he lives. On this basis, a number of works are taken as an example. Because the core of literature is always a person, his inner world. It can be noticed that the hero has emotional experiences, experiences, thinking, language skills, which embodies the idea of the writer.

The image of the author-it manifests itself from the language of the work in its narrative structure. Therefore, analyzing the language, narrative, structure of the work, reveals the variety of facets of the author's image, its formation, development.

Keywords: literary character, image of the author, hero, scenery.